

FABULAȚIE (*lat. fabula* – născocire, poveste; *fr. fabulation*) – plăsmuire, povestire alegorică; construcție fictivă, onirică. **P. ext.:** minciună, mitomanie. * Construcție și istorisire a unor fapte, întâmplări imaginare, fantastice și extraordinare, prezentate ca fiind reale, fără intenția deliberată de a spune neadevăruri. Invenția ideatică în fabulație este obișnuit cantonată la suprafața experienței personale și cotidiene, angajându-l pe subiectul fabulator, indiferent dacă acesta crede sau nu în spusese sale. Prin conținut și mod de desfășurare, fabulația este în contrast cu imaginația activă.

Conținutul relatării poate fi: **a)** ancorat în realitate, în situații sau evenimente perfect posibile, sistematic construite și coerent desfășurate, a cărui veridicitate apare a fi neîndoielnică și căruia i se dă pe deplin crezare sau **b)** este fantasmagoric, neverosimil, rod al unei imaginații deviate, dispus pe coordonate spațio-temporale ireale, bizare, lipsite de autenticitate. Cel mai adesea, conținutul fabulației este o țesătură de fapte și întâmplări în care se îmbină neprevăzutul realul cu elemente ce țin de capacitățile de fantazare ale subiectului; în copilărie, fabulația este frecventă și normală. La vârstele mici ale copilăriei, realitatea se confundă cu ficțiunea. Copiii preșcolari fabulează sub influența povestirilor ascultate, a imaginilor ce li s-au prezentat sau a evenimentelor la care nemișlocit au participat și care au acționat puternic asupra imaginației lor. Invențiile cuprind exagerări, denaturări, minimalizări, deformări ale adevărului. („Ileana are un cățel de pluș cât un elefant de mare”). La puberi și la adolescenți, fabulația este influențată de lecturile parcurse, de filmele vizionate, care le-au „aprinș” imaginația, transpunându-i, în plan mintal, în miezul unor evenimente pline de eroism, de exotism, de afirmare a binelui. Subiecții adolescenți sunt conștienți de irealitatea relatărilor lor, de faptul că totul este o poveste născocită, că fabulează. Invenția fabulatorie nu trebuie confundată cu minciuna – construcție neadevărată, „rea”, ce urmărește, fie realizarea indemnă a unor scopuri (răzbușunare pe cineva, denigrarea cuiva sau obținerea unor bunuri, a unor avantaje), fie autoapărarea, ascunderea a ceva ce blamabil s-a produs. Când, în activitățile de învățământ, instruitul fabulează (când „bate câmpii”), educatorul îi atrage atenția desemnând, totodată, modalitățile de corecție pentru ajungerea la adevăr, fără a-l pedepsi sau incrimina drept mincinos. Fabulația creatoare este prezentă în toate formele de creație artistică, îndeosebi în creația literară. Masiv folosită în literatura de anticipație. *U. Șchiopu* distinge și construcții de fabulație ce se produc din dorința de a se reconstitui realitatea în termeni mai interesanți, mai vii și mai dinamici (mitomania conștientă a creațiilor), conlocutorii fiind însă avizați de procedurile folosite. În fabulația patologică, subiectul nu este conștient de faptul că este fabulator fiind convins de adevărul și realitatea celor istorisite. Producțiile lui imaginare sunt considerate fără rezerve drept amintiri autentice, cu adevărat trăite. Fabulația patologică este întâlnită în stări de tipul „delirului de memorie”, în accesele maniacale, în delirurile cronice de imaginație.

CONFABULAȚIE – varietate particulară a fabulației ce se produce în cadrul unui dialog real sau imaginar cu o altă persoană sau cu sine însuși. Constă în „suplinirea” unui deficit mnezic (confuzie, *sindrom Korsakoff*, presbiofrenie) în reproducerea de către subiectul bolnav a unor evenimente imaginare pe care în realitate nu le-a trăit dar

este convins că ele sunt în totalitate adevărate. Pentru *Pick*, confabulația este „umplerea” unei lacune mnezice prin invenții imaginare despre trecut. Metaforic, *C. Gorgos* consideră confabulația un fel de reconstruire arheologică mintală. Confabulația, tulburare inconstientă, se deosebește de mitomanie care, cel puțin în etapele inițiale, este conștientă, având drept scop crearea unei imagini despre sine superioare prin născociri deliberate, prin minciuni adeseori „gogonate”, în *sindromul Korsakoff*, confabulația apare ca o modalitate de apărare față de amnezia anterogradă cauzată de consumul excesiv de alcool.

- Fabulația este constituită din invenții mai mult sau mai puțin personale și rămâne la suprafața experienței personale și cotidiene. (*Young, A.*)
- Copilul efectuează construcții imaginare sub influența cărților și a filmelor pe care le vede, el fiind conștient că fabulează. (*Turcu, A. și F.*)
- Fabulația este o construcție a dorinței de a găsi mijloace de înfrumusețare a vieții și de dezamorsare a binelui de anxietăți și de neliniști. (*Șchiopu, U.*)
- Fabulația e deformația profesională a oricărui ziarist. (*Popescu, Cr.*)

FACILITARE (lat. *facilitas*; fr. *facilité*) **FACIL** (fr. *facile*) – ușor, lesnicios, simplu, superficial, comod; care implică un efort minim; ceva care poate fi efectuat fără greutate (manipularea unui obiect, lecturarea și învățarea unui text); stil de viață relaxat, lipsit de griji. Peiorativ: ceva efectuat fără exigență, fără responsabilitate. *Ant.*: perturbare, frânare, inhibare. * Acțiune înlesnită, ușurată de intervenția unei stimulări, care o face mai eficientă, mai productivă. Înlesnirea, potrivit lui *H. Pieron*, se produce prin prezența, anterioară sau simultană, fie a unui singur sau a mai multor alți stimuli (care nu au în mod necesar aceeași natură sau origine cu stimulul de bază), fie a unor condiții particulare numite facilitatoare. În neurofiziologie, facilitarea este dovedită de *efectul Bahnung* (producerea unui răspuns mai intens la un stimul-test al unui punct cortical, când stimularea este precedată de una condiționată). Efectul presupune o influențare între două puncte corticale întrucât stimularea unuia permite declanșarea răspunsului altui punct (*P. Popescu-Neveanu*). În psihofiziologie, facilitarea se manifestă prin creșterea sau extensiunea răspunsului, scurtarea timpului de reacție, scăderea pragurilor perceptive. Activitatea psihică este facilitată de o serie de factori cum sunt deprinderile și obișnuințele, aptitudinile, motivația, vigilitatea, atenția, voința care ușurează obținerea unor rezultate superioare în unele acțiuni util-productive. Facilitarea condiționează exactitatea și promptitudinea percepțiilor, encodarea, stocarea și fidelitatea reproducerilor mnezice, ușurează înțelegerea și rezolvarea problemelor, finalmente înlesnește adaptarea corectă la realitate. *T. Ribot* susținea că afectele facilitează asociațiile de idei, care corespund favorabil proceselor gândirii. Crearea unei atmosfere de colaborare, întrajutorare și armonie între membrii unui grup de muncă dintr-o organizație facilitează îndeplinirea obiectivelor acesteia.

FACILITARE SOCIALĂ – termen introdus în psihologie de *Floyd H. Allport* (1924) pentru desemnarea situațiilor în care activitățile sunt mai performante atunci

când sunt efectuate în grup. Ideea unui astfel de fenomen fusese avansată de *N. Triplett* (1898) care observase că cicliștii obțineau rezultate mai bune atunci când concurau în grup decât atunci când rulau individual contra cronometru. Corect, fenomenul fusese explicat drept un efect al emulației, al interacțiunii în care indivizii încearcă să se întrecă între ei, autodepășindu-se. Îmbunătățirea performanțelor personale, afirma *Triplett*, este datorată „dinamogeniei prin „instinctul competitiv”. Prezența altora ne influențează comportamentul, în bine sau în rău. Facilitarea socială se referă la creșterea performanțelor unui individ sau a unui grup atunci când activitatea acestora se desfășoară în prezența unor spectatori pasivi (efect de audiență) sau a persoanelor care îndeplinesc aceeași sarcină (efect de coacțiune). *R.B. Zajonc* susține că audiența și coacțiunea sporesc activitatea fiziologică și motivația individului și prin aceasta favorizează ameliorarea performanțelor. Aceeași explicație fusese dată și de *W. Moede* care constatare creșterea contracției musculare (dinamometrie palmară) atunci când în laborator intra întâmplător o persoană străină. În școală, copiii de 12-14 ani obțineau la probele dinamometrice rezultate mai bune atunci când „se produceau” în fața clasei. Când subiecții-copii aveau forțe relativ egale rezultatele erau mai bune în situațiile de competiție. *Phillipe Besnard* nuanțează: în prezența altora, răspunsul performanței este superior atunci când sarcinile sunt simple, bine învățate (se produce facilitarea); în cazul sarcinilor noi, complexe sau dificile, prezența altora poate să deranjeze acțiunea provocând un răspuns negativ, inhibitor. În general, crește viteza execuției și în mai mică măsură acuratețea cu care sarcina este îndeplinită. Prezența altora, susține *N. Baron* (1986), distrage atenția executaților, ceea ce produce o supraîncărcare mentală ce are drept urmare o con-centrare mai puțin stabilă și puternică. Performanțele cresc atunci când oamenii cred că se află în competiție cu cineva, chiar în absența unui premiu. Se obține facilitare socială, afirmă cu oarecare ironie *G. Butler*, chiar și atunci când un student află la telefon că un coleg rival învață „pe rupe” pentru examen. În condiții de competiție, important este ce reprezintă „spectatorii” pentru individ și nu atât prezența lor (*N.B. Cottrell*). *F.H. Allport* a experimentat riguros felul cum se prezintă performanțele atunci când se lucrează individual (în încăperi separate) sau colectiv (când subiecții lucrează la aceeași masă, unii în prezența altora). În situația colectivă se lucrează mai repede și mai bine, relațiile interpersonale și grupale având un efect energizant asupra tuturor proceselor desfășurate în comun. Facilitarea socială exercită o influență tonifiantă, pozitivă asupra indivizilor ușurând drumul spre performanță, având drept mecanism obținerea unei imagini a performanței celorlalți și prin aceasta a unui cadru de referință pentru performanța proprie. Condiția de grup, conchide *P. Golu*, determină o mai activă mobilizare a resurselor personale.

- Facilul este lipsit de elevație, îngust, expresia unui geniu superficial. (*Goncourt, E. și J.*)
- Facilitatea excesivă e semnul deșertăciunii, dacă nu al nulității. (*Ralea, M.*)
- Sunt facile problemele care, prin natura lor, pot fi înțelese în termeni comuni și care pot fi comunicate pe înțelesul tuturor. (*Cioran, E.*)
- Facilitare socială: motivația ta de a studia pentru un examen poate crește dacă, telefonându-i unui coleg, afli că deja el învață „pe rupe”. (*Butler, G.*)

FAIR-PLAY – joc cinstit, sportivitate, purtare corectă; generozitate, toleranță, franchețe; virtute morală. Cuvânt englezesc; termenul, apărut inițial în sport, a cunoscut o extindere rapidă în numeroase alte domenii ale vieții sociale, îndeosebi în cele în care relațiile interumane implică, într-o anumită măsură, întrecere, competitivitate, rivalitate. **Ant.:** comportare „urâtă”, neloyală, antisocială, imorală; lipsă de generozitate; conduită fără opreliști, nedemnă, violentă în relațiile cu alții. * Componentă dezirabilă a relațiilor reciproce dintre oameni. Spirit psihomoral pozitiv generat de acceptarea loială a regulilor unei activități. Atitudine de conștientizare a valorii celor din jur. Comportament plin de considerație față de oameni, față de sine, implicând onestitate, altruism, empatie, realism, înțelegere, dominat de cerința biblică: așa cum te respecti pe tine, să-i respecti și pe cei de lângă tine. Predilect, fair-play-ul este analizat în sportul de performanță; i se disting următoarele caracteristici psihice și psihosociale: îndeplinirea totală a normelor și cerințelor impuse de regulamentele specifice fiecărei ramuri sportive; manifestarea unei corectitudini depline în lupta dusă de sportiv pentru întâietate; respectarea adversarilor, recunoașterea sinceră și deschisă a meritelor, calităților și performanțelor acestora; renunțarea la orice avantaj obținut pe nedrept asigurându-se egalitatea de șansă pentru toți participanții la întrecerea sportivă; estomparea invidiei, a dorinței ca celălalt să nu aibă succes; interzicerea totală a tendințelor distructive ale agresivității, a intimidării, subaprecierii și înjosirii concurenților în scopul eliminării acestora din competiție (*M. Epuran*). Fair-play-ul este o conduită și ținută ce generează o stare de spirit tonică, umană, sporind stima de sine, autorespectul ce îndeamnă la rândul său, respectul celorlalți (este profund umană și „elegantă” acordarea de ajutor adversarului accidentat în timpul competiției). Fair-play-ul nu constituie apanajul sportului de performanță; este recunoscut în toate culturile și în quasitotalitatea comunităților. *V. Morar* îi sesizează prezența și în căsătorie, în relațiile de dragoste și prietenie, în afaceri. Manoperele în afaceri nu înseamnă, de regulă, înșelăciune, exterminarea oponentului. Propria conștiință, daimonul interior stopează „pornirea” de a face rău. Psihologic, fair-play-ul reprezintă capacitatea de dirijare conștientă a propriei comportări, a proceselor și stărilor psihice, în acord cu normele sociale, cu cerințele situației, cu condițiile activității. El implică, în mod deosebit, rezistența la frustrare, stăpânirea emoțiilor, posibil justificat apărute, cu abținerea de la externalizarea stărilor afective negative. Spiritul de fair-play al unui individ îți dă încrederea că acesta este cinstit, că te poți baza pe el atunci când se întreprinde ceva în comun. Din perspectiva propriului Eu, fair-play-ul este manifestarea unei atitudini corecte, de a nu minți nici prietenii, nici adversarii, de a fi de bună credință în orice situație. Atitudinea fair-play-ului îți impune să recunoști când oponentul tău a fost mai bun chiar dacă jocul întâmplării ți-a dat ție câștig de cauză. Poate fi și o lecție de modestie; îți arată că există întotdeauna cineva mai bun ca tine (nu poți fi deșezitarul tuturor calităților și aptitudinilor umane). Este discutabilă condiția biologică a fair-play-ului. Nu ne naștem cu acest spirit. Cu certitudine, el este rodul influențelor educației, al mediului social, în general.

- Ceea ce nu vreți să vi se facă vouă, să nu o faceți altora. (*Confucius*)
- Faci așa cum ai vrea să ți se facă ție. (*Sf. Augustin*)
- Să nu lovești un om lovit. (*Wilde, O.*)

- Să ne comportăm față de oricine la fel cum am putea, în mod rezonabil, să ne așteptăm ca în împrejurări similare el să se comporte față de noi. (*Westermarck, E.*)
- Fair-play-ul nu înseamnă numai respectarea regulilor de joc, el transcrie atitudinea pe care trebuie să o aibă sportivul: respectul față de adversar și păstrarea integrității fizice și psihice a acestuia. Un sportiv se va comporta în spirit de fair-play atunci când se va gândi și la ceilalți. (Extras din *Declarația Comitetului Internațional pentru FAIR-PLAY*)
- În arena sportivă, partenerii și adversarii devin interlocutori și, în măsura în care se înțeleg, adoptă fair-play-ul, resping agresivitatea oarbă, bătăria, indiferența la durere și umiliința celorlalți. (*Chapuis, R.*)
- Relațiile dintre sportiv și adversarul său oscilează de obicei între adversitate și colaborare în condițiile fair-play-ului. (*Epuran, M.*)
- Fair-play-ul este un act de încredere comună, reunind, fără a distruge, aspirațiile legitime ale indivizilor. (*Horghidan Valentina*)
- Dorința de afirmare a sportivului, nevoia sa de performanță, sentimentul amorului propriu nu-i estompează spiritul de fair-play. (*Popescu, Șt.*)
- Fair-play-ul înseamnă să fii un „bun sportiv”, indiferent dacă ai fost un „bun câștigător” sau un „bun învins”. (*Cristian, I.*)

FAMILIE (lat. *familia*; fr. *familie*) – casă, cămin, neam, rudenie, viță, seminție, stirpe. Formă istorică de microorganizare socială umană. Celulă de bază a societății. Grupare umană universală (*G.P Murdock*). Temelie a societății umane (*H. de Balzac*). Atom al societății civile; cuib al existenței omenestei (*Michelle Perrot*). Formă de comunitate umană întemeiată prin căsătorie (afinitate), legături de sânge (consangvinitate) sau adopție și care reprezintă un singur cămin. Unire durabilă dintre un bărbat și o femeie putând da naștere copiilor în urma legăturii lor (*A. Frederic*). **Fig.:** Grup de oameni puternic coeziv determinat de interese și aspirații comune.

În funcție de mărimea membrilor ce o compun se disting două tipuri de familie: **a)** *nucleară* sau *conjugală* – unitate formată din soți și din copiii lor sau adoptați, dependenți de ei și necăsătoriți și **b)** *extinsă* – comunitate alcătuită din mai multe generații de indivizi legați prin rudenie și care locuiesc într-o singură gospodărie. Sistemul familiei nucleare este generalizat în societățile europene sau de cultură europeană. În prezent, familia nucleară este mai puțin durabilă, comparativ cu trecutul iar forma extinsă este extrem de rară. Familia îndeplinește funcții de mare însemnătate socială: de satisfacție sexuală și de reproducere a speciei umane, de cooperare economică între soți, de educație și socializare a copiilor, de protecție și de solidaritate de grup. În familie se stabilesc „fire invizibile” de adaptare reciprocă între membrii ei, de grijă a unora față de ceilalți, cuprinzând acțiuni energice de apărare a familiei de vicisitudini, de cele mai variate acțiuni ostile îndreptate împotriva ei. (*Cicero* îndemna: *Pro domo tua* – Pentru casa ta). O constantă a familiei este îngrijirea membrilor ei mai slabi sau vulnerabili (copii, bolnavi, bătrâni). Longevitatea e mai mare la oamenii căsătoriți decât la celibatari. Îmbolnăvirile psihice sunt mai frecvente la celibatari și divorțați. Familia promovează norme, reciproc acceptate, tradiții, obiceiuri, valori, modele de comportament și, datorită rudeniei de sânge, stabilește între membrii ei relații